

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

34.

KAZI

SONUÇLARI

TOPLANTISI

2.CİLT

28 MAYIS -1 HAZİRAN 2012
ÇORUM

T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı

Kùltür Varlıkları ve Mùzeler Genel Mùdùrlùđù Yayın No:159-2

YAYINA HAZIRLAYAN

Dr. Haydar DÖNMEZ

28.05.2012 - 01.06.2012 tarihlerinde gerçekleştirilen 34. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Hitit Ùniversitesi ile orum Valiliđi'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Sempozyum bildiri kitapları ise Hitit Ùniversitesi'nin katkılarıyla basılmıştır.

ISSN:1017-7655

Kapak Fotođrafı: Sait BAŐARAN

"Enez (Ainos) 2011 Yılı Arkeoloji Kazısı"

Not: Kazı raporları, dil ve yazım açısından Klâsik Filolog Dr. Haydar Dönmez tarafından denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Pegasus Gùrsel İletifim Hizmetleri
ÇORUM-2013

2011 YILI TEOS KAZI ÇALIŞMALARI (2. SEZON)

Musa KADIOĞLU*
Mustafa ADAK
Canan ÖZBİL
S. Hakan ÖZTANER
Rahşan TAMSÜ POLAT
Yusuf POLAT

İzmir İli, Seferihisar İlçesi, Sığacık Mahallesi'nde yer alan Teos antik kentinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Ankara Üniversitesi adına başkanlığım altında sürdürülen ikinci dönem kazı, belgeleme ve restorasyon çalışmaları 20 Haziran – 3 Ekim 2011 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

2011 yılı Teos çalışmaları, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün (DÖSİMM ve Yatırım Bütçesi) sağlamış olduğu maddî destekle yaklaşık üç sürmüştür. Ayrıca çalışmalarımızı, Yaşar Holding Yönetim Kurulu Üyesi Sayın Emine Feyhan Yaşar ile İzmir AGORA Alışveriş Merkezi adına Odak İnşaat Mühendislik Madencilik Sanayi ve Ticaret A.Ş. finansal olarak desteklemişlerdir. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ile Seferihisar Belediyesi ve Seferihisar Kaymakamlığı 2010 yılında olduğu gibi kazı çalışmalarına aynı ve maddî destek vermişlerdir. Yukarıda adı geçen kurum, kuruluş ve kişilere kazı çalışmalarına destek oldukları için Teos kazı başkanı olarak teşekkürü bir borç bilirim¹.

* Prof. Dr. M. KADIOĞLU, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Klâsik Arkeoloji Anabilim Dalı 06100 Sıhhiye / ANKARA/TÜRKİYE, e-posta: musakadioglu@gmail.com; www.teosarkeoloji.com;

Prof. Dr. M. ADAK, Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Öğretim Üyesi, Kampüs / Antalya/TÜRKİYE e-posta: madak@akdeniz.edu.tr;

Yrd. Doç. Dr. S. H. ÖZTANER, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Klâsik Arkeoloji Anabilim Dalı 06100 Sıhhiye / ANKARA/TÜRKİYE e-posta: oztaner@humanity.ankara.edu.tr

Araş. Gör. C. ÖZBİL, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Klâsik Arkeoloji Anabilim Dalı 06100 Sıhhiye / ANKARA/TÜRKİYE e-posta: ozbilcanan@gmail.com

Araş. Gör. R. TAMSÜ POLAT (M.A.), Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Klâsik Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, 06100 Sıhhiye / ANKARA/TÜRKİYE., e-posta: ratamsu@gmail.com

Öğr. Gör. Y. POLAT, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi, Yunusemre Kampüsü, 26470 ESKİŞEHİR/TÜRKİYE.e-mail: yupolat@gmail.com.

¹2011 yılı çalışmalarına, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü emekli öğretim üyesi Prof. Dr. H. Erkanal, Klâsik Arkeoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. S. H. Öztaner, Antropoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. T. Gültekin, doktora öğrencileri Araş. Gör. C. Özbil, Araş. Gör. R. Tamsü Polat (M.A.), S. Votruba (M.A.), Arkeolog G. Yenice, O. Aydemir, öğrenciler B. Çetin, H. Ergin, Ö. Esen, C. Pala, İ. Ünal, O. Uçar, C. Kumsar, N. Şahin, M. Marmara, A. Atmaca, S. Gülgönül; İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi öğrencisi I. T. Sheridan; Ankara Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Y. K. Kadioğlu; Jeofizik Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. S. Kadioğlu; Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyeleri Prof. Dr. E. Altunel ve Doç. Dr. V. Karabacak; Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çan Meslek Yüksek Okulu, Maden Teknolojileri Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. C.Ç. Yalçın; Mimar-Restorasyon Uzmanı E. Erdem Öztaner (M.A.), Mimarlar A. Mutluay, E. Bakım, M. T. Günay-Akşit; Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. M. Adak, yüksek lisans öğrencileri Araş. Gör. H. Uzunoglu ve E. Taşdelen; Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğr. Gör. Y. Polat (M.A.) ve Fransa Bordeaux Ausonius Enstitüsü'nden nümismat Dr. K. Konuk katılmıştır. 2011 yılı Teos çalışmalarında İzmir Arkeoloji Müzesi'nden Sayın Ufuk Çetinkaya Bakanlık temsilcisi olarak görev almıştır. Öncelikle Bakanlık

2011 yılı Teos kazı çalışmalarında, öncelikli olarak 2010 yılında başlanan antik kentin sayısal planını çıkarmaya yönelik sürdürülen belgeleme çalışmalarına, Dionysos Tapınağı, Hellenistik Sur kazılarına devam edilmiş ve *Bouleuterion*, Forum (?) ve antik güney limanın iskelesinde yeni kazı çalışmalarına başlanmıştır. Ayrıca Teos Çevre Düzenleme Projesi kapsamında T.C. Maliye Bakanlığı'ndan Teos Arkeoloji Kazısı kazı evi-deposunun inşası için T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na 2011 yılında tahsis edilen ve 1. Derece Arkeolojik Sit alanı içerisinde kalan eski 88 ada 21 parselde sondaj kazıları gerçekleştirilmiştir.

Belgeleme Çalışmaları
Sayısal Kent Planı ve Mimari Belgeleme

Musa KADIOĞLU

Antik kentin sayısal kent planının çıkarılması ve cadde-sokak ilişkisinin araştırılmasına yönelik sürdürülen çalışmalarda 2010 yılında ölçümleri tamamlanamayan Dionysos Tapınağı'nın kuzeyindeki Hellenistik Dönem Suru, Akropoldeki Arkaik Dönem Tapınağı ile Sunağı (*Hekatompedon* ?) ve antik güney limanın iskelesi, *total station* ile ölçülerek kent planına eklenmiştir (Plan 1). Dionysos Tapınağı'nın kuzeyinde kalan Hellenistik Dönem kent suru, akropolün eteğine kadar takip edilmiş, takip edilemeyen alanlarda küçük çaplı sondaj çalışmaları gerçekleştirilerek sur en azından hat olarak belgelenebilmiştir. Ayrıca Dionysos Tapınağı'nın güneyinde surun doğuya doğru köşe yaptığı alanda yer alan Hellenistik kule temizlenerek kent planına sağlıklı bir şekilde işlenmiştir. Söz konusu kulenin doğusunda yer alan ve şimdilik kule olarak adlandırılan duvar kalıntıları üzerinde de kısmi kazı çalışmaları gerçekleştirilmiş ve söz konusu kalıntılar plana işlenmiştir.

2010 yılında başlanan Dionysos Tapınağı'nın plan rölövesine devam edilmiş, 3D dijital tarama ile elde edilen mimari blok ve yapı bölümlerinin çizimleri detaylandırılmış ve blok envanter numaraları rölöve üzerine işlenmiştir. Böylece tapınağın plan rölövesi büyük ölçüde tamamlanmıştır. 2011 yılı belgeleme çalışmaları kapsamında Seferihisar Belediye Başkanlığı'nın 2010 ve 2011 yıllarında çektiği uydu fotoğrafları kazı arşivi için temin edilmiştir. Ayrıca antik kentteki tüm yapıların yüksek çözünürlükteki fotoğrafları hem planör uçak² hem de hexakopter (altı motorlu model helikopter) ile çekilmiştir (Resim: 1).

Antik güney limanın deniz içerisinde kalan bölümünde, Prof. Dr. Hayat Erkanal'ın başkanlığında Ankara Üniversitesi, Sualtı Arkeolojik Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından su altı araştırmalarına başlanmış ve fotografik belgeleme yapılmıştır.

Seramik ve Küçük Buluntu Belgeleme Çalışmaları

Rahşan TAMSÜ POLAT

2011 yılı kazı sezonu çalışmaları kapsamında, öncelikli olarak, kazı deposunda yer alan 2010 yılına ait (Hellenistik Sur) HS S2, HS S3 ve HS S4 açmalarından ele geçen seramiklerden profil veren ve tarihlendirme için önemli olan parçalar seçilmiş ve seçilen bu parçaların çizimleri yapılmıştır. Bu çalışmaların ardından Teos Çevre Düzenleme Projesi kapsamında ele alınan eski 88 ada 21 parselde herhangi bir mimari yapılaşmanın

temsilem Sayın Ufuk Çetinkaya'ya sonrasında tüm kazı ekibime göstermiş oldukları üstün gayretten ötürü çok teşekkür ederim.

² Sayın Hakan Çetinkaya'ya hava fotoğrafları için çok teşekkür ederiz.

tespitine yönelik açılan 17 adet sondajdan 4'ünde ele geçirilen seramik ve küçük buluntular belgelenmiştir. Ayrıca Dionysos Tapınağı'nın batısındaki D1, D2 açmaları ile tapınağın batısında yer alan Hellenistik Sur'un güney yönündeki S5, S6, S7 ve S8 ve Bouleuterion'daki S1 ile S2 açma seramikleri de ele alınmıştır.

Eski 88 ada 21 parseldeki S1, S2, S3, S4, S6, S9, S11, S14 ve S17 açmalarda seramik parçaları ele geçirilmemiştir. S7, S8, S10 ve S12 açmalarından ele geçirilen seramikler arasında M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısı ile M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen kuşlu ve rozetli kâse parçaları dikkati çekmektedir. Seramik parçalarının yanı sıra S10 sondajında yüzey toprağından bir adet granitten minyatür *alabastron* da ele geçirilmiştir. (Resim: 2). Ayrıca yine Geometrik Döneme ait bezemelerin (*meander*, iç içe taralı üçgenler, ters üçgenler, iç içe geçmiş daire motifleri) görüldüğü kap parçaları da ele geçirilmiştir. S10 açmasında ele geçirilen iki adet amorf nitelikte seramik parçası, en erken buluntuyu oluşturmaktadır. Bu seramik parçaları Turhan Özkan'ın İzmir Müzesi adına Teos antik kenti sınırları içinde yer alan Sığacık Mahallesi'nin güneybatısında Türbe Mevkii'nde yapmış olduğu sondaj çalışmalarında Geç Geometrik Döneme (M.Ö. 8. yüzyıl sonu) tarihlenen kremasyon mezar buluntuları arasındaki ayaklı krater³ ile birebir benzemektedir. Dolayısıyla söz konusu alanda ele geçen seramik parçalarını da Geç Geometrik Döneme tarihlemek mümkündür. Genel olarak kazı evi alanı olarak belirlenen alandan gelen seramikler M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısı ile M.Ö. 6. yüzyıla tarihlenmektedir. Ancak bu sondajlarda az miktarda da olsa Hellenistik Döneme tarihlenen seramik parçaları ile 1 adet Hellenistik Döneme tarihlenen bronz sikkenin bulunması bu alanda bir stratigrafinin olmadığını, buradaki malzemenin akan toprakla karıştığını düşündürmektedir.

Çevre Düzenleme Projesi

Musa KADIOĞLU

Teos antik kentinde 25 Temmuz 2010 tarihinde başlayan yeni dönem kazı çalışmalarının öncelikli amacı, kazı evi ve deposunun yapımı için gerekli olan uygun arazinin bulunması olmuştur. Teos I. Derece Arkeolojik Sit alanı içerisinde kalan ve mülkiyeti hazineye ait taşınmazın (eski 88 Ada 21 Parsel) kazı evi yapımı için Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsisine yönelik gerekli başvuru, Teos kazı başkanlığınca 16 Ağustos 2010 tarihinde yapılmış ve tahsis 13 Mayıs 2011'de 2 yıllığına gerçekleşmiştir. Söz konusu parselde kazı evi, depo ve gişe binalarının yapımı İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 03 Aralık 2010 tarih ve 5511 sayılı kararı ile prensipte uygun görülmüş ve gerekli izin ve projeler tamamlandıktan sonra konunun ele alınacağı 20 Nisan 2011 tarihli yazı ile kazı başkanlığına bildirilmiştir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün uygun görüşü ile söz konusu çevre düzenleme projesi 24 Ekim 2011 tarihinde, İzmir I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kuruluna iletilmiştir. İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 10 Şubat 2012 tarih ve 318 sayılı kararı ile söz konusu Teos çevre düzenleme projesi onaylanmış ve 2012 yılı içerisinde uygulanmaya başlanmıştır. 2010 yılından itibaren öncelikli olarak ağırlığın verildiği Teos Çevre Düzenleme Projesi, antik kentin ören yeri statüsü kazanabilmesi ve

³ T. Özkan, "Funde aus einem Spätgeometrischen Brandgrab (Geç Geometrik Bir Kremasyon Mezarının Buluntuları)", *Arkeoloji Dergisi* XIV, 2009/2, 57-78, Kat. Nr. 1; ayrıca bkz. K. İren - A. Ünlü, "Burning in Geometric Teos", içinde: R. Descat - K. Konuk (ed.), *Stephanèphoros de L'économie Antique à l'Asie Mineure* (2012) 311 vd.

kazı ile restorasyon çalışmalarının sağlıklı bir şekilde uluslararası ölçüde sürdürülebilmesi için büyük önem taşımaktadır. Kazı evi, kazı deposu, ören yeri karşılama merkezi (WC, kafe, gişe, oto park vb. mekânlar), kısa, uzun ve orta turlar, dinlenme alanları, yön levhaları ile flora, fauna ve arkeolojik alan ile ilgili bilgi panoları bu proje kapsamında planlanmıştır. Söz konusu projenin ilk aşaması olarak 2011 yılı çalışmaları kapsamında, İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün destekleriyle ören yeri giriş panosu ile diğer bilgi panoları ve yön levhaları bakanlığın belirlemiş olduğu levha yönetmeliğine göre hazırlanarak arazideki yerlerine dikilmişlerdir (Plan 2).

Teos 1. Derece Arkeolojik Sit alanı için İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 17.12.2010 tarih ve 5555 sayılı kararı ile prensipte uygun görülen elektrik projesi 2011 yılı çalışmaları kapsamında Teos kazı başkanlığınca hazırlanmıştır ve gerekli tüm kurumlardan izin alınarak (T.C. Gediz Elektrik Dağıtım A. Ş. İzmir İl Müdürlüğü ile T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı) İzmir I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na sunulmuştur. Söz konusu koruma kurulunun 17.06.2011 tarih ve 6083 sayılı kararı ile Teos 1. Derece Arkeolojik Sit alanı için uygun görülen elektrik projesi T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 02.12.2011 tarih ve 244887 sayılı izin ve maddî destekleriyle 2011 yılı Aralık ayı içerisinde tamamlanmıştır. Böylece antik kentte sürdürülmekte olan kazı, belgeleme ve restorasyon çalışmalarının ilk ve en önemli aşaması tamamlanmıştır.

Jeofizik Çalışmaları

Musa KADIOĞLU

2011 yılı çalışmaları kapsamında, kazı evinin inşa edileceği eski 88 ada ve 21 parselde, Dionysos Tapınağı ile Hellenistik Sur arasında kalan alanda, Hellenistik Sur üzerinde, *Akropol*'de, Dionysos tapınağının doğusunda, *Bouleuterion*'un batısında ve sarnıcın kuzeyinde Ankara Üniversitesi ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi öğretim üyelerince jeoradar ölçüm çalışmaları gerçekleştirilmiş ancak herhangi bir yapıya işaret edebilecek sağlıklı bir veri elde edilememiştir. Özellikle eski 88 ada 21 parselde elde edilen jeoradar sonuçları, arkeolojik sondajlarla test edilmiş ancak herhangi bir duvar ya da yapı kalıntısına rastlanmamıştır.

Kazı Çalışmaları

Eski 88 Ada 21 Parsel Jeoradar Çalışmaları ve Sondaj Kazıları

Musa KADIOĞLU

T.C. Maliye Bakanlığı'nın T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na, Teos arkeoloji kazıları için gerek duyulan kazı evi inşası için tahsis edilen eski 88 Ada 21 parselde 2011 yılı kazı çalışmaları çerçevesinde toplam 17 sondaj gerçekleştirilmiştir. Söz konusu sondajlar kazı evi alanı, depo alanı ve ören yeri karşılama merkezi olmak üzere üç alanda jeoradar ölçüm sonuçlarına göre gerçekleştirilmiştir.

1- Kazı Evi Alanı Jeoradar ve Kazı Çalışmaları

Eski 88 ada 21 parselin batısında kazı evi inşa edilmesi planlanan alanda kuzey-güney doğrultusunda uzanan 12 x 30 m.lik alanda yapılan jeoradar sonuçlarına göre altıncı metrede

kuzeye doğru uzanan bir duvar ve bu duvarı 12. ve 24. metrede batıya doğru dik kesen bir duvarın varlığına ilişkin anomali tespit edilmiştir. Ancak söz konusu anomalinin ölçüm yönünde olması ve anomalilerin birbirine dik ve paralel olması nedeniyle bunların gürültü olabileceğinin göz ardı edilmemesi gerektiği uzmanlar tarafından bildirilmiştir. Söz konusu alanda jeoradar sonuçlarını teyit ve arkeolojik kalıntıların tespiti için 2 x 3 m. ölçülerinde 2 adet sondaj (S1 ve S2) açılmıştır. Söz konusu sondajlarda daha önce burada inşa edilmiş ağırlın harçsız ve temelsiz modern duvar kalıntıları kuzey-güney aksında ortaya çıkarılmıştır. Ancak jeoradar ölçümlerini teyit eden kuzey-güney aksında 6. metrede başlayan olası bir duvar ve bu duvarı 12. ve 24. metrede dik kesen olası diğer bir duvarın varlığı tespit edilememiştir. 2 x 3 m. ölçülerindeki S1 ve S2 sondajlarında yüzeyden 1 m derinliğe kadar inilerek ana toprağa ulaşılmış, ancak söz konusu sondajda hiçbir kültür tabakasına ve esere rastlanmamıştır. S1 ve S2 sondajlarının jeoradar sonuçlarını desteklememiş olmasından ötürü rastgele belirlenen 3 alanda S3, S4 ve S5 sondajları gerçekleştirilmiştir. Söz konusu S3 ve S4 sondajlarında da taşınır ya da taşınmaz herhangi bir kültür varlığına rastlanmamıştır. S2 sondajının kuzeyinde 2 x 3 m. ölçülerinde gerçekleştirilen S5 sondajında yüzeyden 1 m. derine inilmiştir. Sondajın yüzeye yakın kısımda akıntı toprak içerisinde M.Ö. 7-6. yüzyıllara tarihlenebilen az sayıda tümlenemeyen seramik parçası ele geçirilmiştir.

2- Depo Alanı Jeoradar ve Kazı Çalışmaları

Eski 88 ada 21 parselin doğu ucunda depo yapılması planlanan alanda kuzey-güney yönde 30 x 50 m. ölçülerindeki alanda yapılan jeoradar ölçümleri sonucunda herhangi bir anomaliye rastlanmadığından rastgele belirlenen 5 yerde herhangi bir kültür katmanının olup olmadığını araştırmak amacıyla S13, S14, S15, S16 ve S17 sondajları gerçekleştirilmiştir. Söz konusu sondajlar herhangi bir kültür katmanı ya da arkeolojik buluntuya rastlanmamıştır.

3- Gişe Alanı Jeoradar ve Kazı Çalışmaları

Eski 88 ada 21 parselin doğu ucunda gişe alanı yapılması planlanan alanda kuzey-güney yönde 54 x 20 m. ölçülerindeki düz alanda jeoradar ölçümleri gerçekleştirilmiştir. Ölçüm yapılan alanın doğu sınırında birbirine paralel kuzey-güney aksında iki duvarın var olabileceğine işaret eden anomali tespit edilmiştir. Bu sonucun teyidi ve arkeolojik katmanların tespiti için anomalinin olduğu alanda 2 x 3 m. ölçülerinde bir adet (S6) sondaj gerçekleştirilmiştir. Söz konusu sondajda 2,30 m. derinliğe inilmiş olmasına karşılık herhangi bir kültür katmanı ya da arkeolojik esere rastlanmamıştır. Tarafımızdan gerçekleştirilen arkeolojik sondaj kazılarının jeoradar sonuçlarını desteklememesi üzerine rastgele belirlenen 6 alanda S7, S8, S9, S10, S11 ve S12 sondajları gerçekleştirilmiştir. Farklı derinliklerde kazılan S7, S8, S11 ve S9 No.lu sondajlarda hiçbir kültür katmanına ve arkeolojik buluntuya rastlanmamıştır. Buna karşılık S8 sondajının batısında yer alan 4 x 4 m. ölçülerindeki S10 sondajında yüzeyden 30 cm. derinlikte kuzey-güney doğrultusunda ilerleyip batıya doğru köşe yaparak devam eden tek sıra hâlinde, harçsız ve düzensiz taş sırasına rastlanmıştır. Yapılan kazı çalışmalarında akıntı toprak içerisinde M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısı ile M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısına yüzyıla tarihlenen az sayıda tümlenemeyen seramik parçası, 1 adet granit *alabastron* (Resim: 2), 2 adet pişmiş toprak ağırlık ve 1 adet M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen bronz bir sikke ele geçmiştir. Ayrıca S10'un güneybatısında yer alan ve 3 x 3 m. ölçülerindeki S12 sondajında, saklama kabı olarak kullanılmış olabilecek dik durur pozisyonda *in situ* bir adet *pithos* ve minyatür bir kâse ele geçirilmiştir. Eski 88 ada 21 parselin doğu tarafında ören yeri karşılama merkezinin yapılmasının planlandığı alandaki iki sondajda (S10 ve S12) ele

geçirilen seramik parçaları ve bir adet pişmiş toprak *pithos*, bu alanın M.Ö. 8. yüzyılın 2. yarısı ile M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısında belki bir bağ evi/köy evi olarak kullanımına işaret etmektedir.

Dionysos Kutsal Alanının Batısındaki Kazı Çalışmaları

Canan ÖZBİL

D Çukuru, D1-D2 Kazı ve Temizlik Çalışmaları

Dionysos Tapınağı *temenos*'unun hemen batısında Hellenistik Sur ile Tapınak arasında kalan alanda Y. Boysal – B. Ögün kazıları sırasında hem kentteki erken dönem yerleşimi hem de söz konusu alandaki yapılaşmayı araştırmak amacıyla ilk çalışmalar 1962 ve 1963 kazı sezonlarında gerçekleştirilmiştir⁴. Batı *temenos* duvarının dışında kalan 20 x 40 m. ölçülerindeki alanda gerçekleştirilen kazı çalışmalarının yapıldığı bu alan D Çukuru olarak adlandırılmıştır. Söz konusu çalışmalar sırasında yüzeyden yaklaşık 50 cm. derinlikte Roma Dönemine ait kültür katmanları tespit edilmiş ve bunların altında Hellenistik Dönem yapı kalıntılarının bulunduğu saptanmıştır. D Çukurunun kuzey yarısında Hellenistik Dönem tarihlenen bir ev, çukurun orta kısmında ve evin güneyinde batıdan gelip kuzeye doğru dönen bir cadde, caddeye paralel bir kanal ve evin doğusunda cadde üzerinde bir su kuyusu açığa çıkarılmıştır (Resim: 3-4). Ele geçen Megara ve Pergamon tarzında kabartmalı seramikler ve Hellenistik Dönem ait kandiller ile Hellenistik Dönem sivil mimarî özelliklerini taşıyan duvar ve odalar, söz konusu alanın bu dönemde iskân edildiğini göstermekle birlikte üst seviyelerde ele geçen buluntular ve yapı kalıntıları bu alanın Roma Dönemi'nde tahrip edildiğini göstermiştir. Bu çalışmalar sırasında ayrıca Tapınağın batı *temenos* duvarı ve giriş kapısı ile *temenos* duvarının güney ucunda III. Antiokhos'tan bahseden 4 büyük mermer blok üzerine yazılmış yazıtlar ele geçirilmiştir⁵.

Yeni dönem kazı çalışmalarının öncelikli hedeflerinden olan belgeleme çalışmaları kapsamında "D Çukuru" olarak adlandırılan bu alanda temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Aradan geçen yaklaşık 50 yıllık süreç içerisinde bahsi geçen yapı kalıntıları büyük oranda yeniden toprak altında kalmış ve açma duvarları toprak akıntısı nedeniyle çökmüştür. 2011 yılı çalışmaları kapsamında söz konusu açmanın temizlenerek bahsi geçen duvar ve mekânlar ile cadde, kanal ve kuyunun görünür hâle getirilmesi ve açma kesitlerinin düzeltilmesi amacıyla çalışmalar yapılmıştır⁶ (Resim: 5). Söz konusu çalışmalarda dolgu toprak içerisinde ele geçen seramik parçaları ve Roma Dönemine tarihlenen bir adet bronz sikke, bu alanda M.Ö. 3. yüzyıl ile M.S. 4. yüzyıl arasına tarihlenen⁷ bir dolgu bulunduğunu göstermektedir.

Bu alanda gerçekleştirilen temizlik çalışmalarının ardından D çukurunun kuzeyinde

⁴ Kazı raporları için bkz. Y. Boysal – B. Ögün, "Teos Kazısı 1962 Kısa Raporu", *TürkAD* 12.1, 1962 (1964) 12-13; Y. Boysal, "1962 Senesi Teos Kazıları Hakkında Kısa Rapor", *TürkAD* 12.2, 1963 (1965) 5-7; B. Ögün, "Teos Kazıları 1963", *TürkAD* 13.1, 1964, 115-121.

⁵ B. Ögün, "Teos Kazıları 1963", *TürkAD* 13.1, 1964, 115. Yaklaşık M.Ö. 200 yıllarına tarihlenen uzun bir yazıt ise, Kral III. Antiokhos'un bronz bir heykelinin *Bouleuterion*'a dikilmesi ve burada gerçekleştirilecek olan kült törenindeki kuralları içermektedir. Bkz: P. Herrmann, "Antiochos der Große und Teos", *Anadolu/Anatolia* 9, 1965, 45.

⁶ 1962 yılı çalışmalarında D Çukuru olarak adlandırılan alan, hem geçmişte yapılmış olan hem de ileride yapılması planlanan çalışmalarda isim kargaşasını önlemek amacıyla 2011 yılı çalışmalarında D1 olarak adlandırılmıştır.

⁷ Arş. Gör. Rahşan Tamsü Polat tarafından M.Ö. 3-2. yüzyıllar ile M.S. 4. yüzyıl arasına tarihlenmektedir.

D2 olarak adlandırılan açmada kazı çalışmalarına devam edilmiştir. 10 x 22 m. ölçülerindeki açmada -50 cm. (P4=0.00) derinliğe kadar inilmiş ve açmanın kuzey yarısında, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda yay çizerek uzanan bir mimarî kalıntının varlığı tespit edilmiştir. Yaklaşık 1,20 m. genişliğindeki söz konusu kalıntı, içte ve dışta düzensiz taş sıralarından oluşan bir hat şeklinde açma kesitlerine doğru devam etmektedir. 20-30 cm. büyüklüğündeki taşlardan herhangi bir bağlayıcı kullanılmadan oluşturulmuş ve duvar olarak adlandırılabilen bu hattın iç (kuzeybatı) kısmında ise yoğun miktarda ve aynı büyüklüğe sahip taş döküntü tespit edilmiştir. Çalışmalar sırasında ele geçen buluntular, seramik parçaları ve sikkelerin yardımıyla D1 temizlik çalışmaları sırasında ele geçirilen buluntular gibi Hellenistik ve Roma Dönemlerine tarihlenmektedir. Söz konusu buluntuların karışık olarak ele geçirilmiş olmaları bu alanda da henüz dolgu toprağın kazılmakta olduğuna işaret etmektedir.

Bouleuterion Kazı Çalışmaları

Canan ÖZBİL

Tiyatronun güneydoğusunda ve Dionysos Tapınağı'nın doğusunda yer alan *Bouleuterion*⁸, kentteki en iyi korunmuş Roma Dönemi yapılarından biridir. 1924 yılında Fransız kazıları⁹ ile bir kısmı kazılmış olan *Bouleuterion*'da 1963-64 yıllarında Boysal ve Ögün kazıları ile *cavea* büyük oranda açığa çıkarılmıştır (Resim: 5). Kentte bulunan ve M.Ö. 2. yüzyıla tarihlenen bir yazıt *Gymnasium*'da yapılan genel okul sınavlarının artık *Bouleuterion*'da yapılacağından bahsetmektedir¹⁰. M.Ö. 200 civarına tarihlenen başka bir yazıtta ise III. Antiochos'a ait bir bronz heykelin *Bouleuterion*'a dikilmesine ve burada düzenlenecek törenlere ilişkindir¹¹. 1963-64 yıllarında gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında yapı içerisinde ortaya çıkarılan ve M.S. 1. yy'a tarihlenen yazıtlı heykel kaideleri Tiberius Claudius Pheinos, Tiberius Claudius Kalobrotos ve diğer aile bireylerini onurlandırmaktadır¹². Söz konusu yazıtlardan elde edilen bilgilere dayanarak en azından M.Ö. 3. yüzyıl sonu-2. yüzyıl başında Teos'ta bir *Bouleuterion* bulunduğu ve M.S. 1. yüzyılda yapıda çeşitli değişikliklerin yapıldığı bilinmektedir.

Teos antik kentinde yeni dönem kazı ve araştırma çalışmaları kapsamında öncelikli olarak kentteki diğer yapılarla beraber *Bouleuterion*'un da sayısal ölçümleri yapılarak kent planına işlenmesi çalışmaları 2010 yılında tamamlanmıştır. 2011 yılında ise yapıdaki yeni dönem kazı çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışmalara *cavea* ve orkestra çukurunun güney yarısını içeren 10 x 10 m ölçülerindeki B-S1 ve 3x10 m. ölçülerindeki B-S2 açması ile devam etmiştir (Resim: 6, Plan 3).

Söz konusu çalışmalar ile yapının güneybatı yarısındaki oturma basamakları orkestra çukurunun güney yarısı tamamen açığa çıkarılmış. Böylece korunan 16 oturma sırasının olduğu tespit edilmiştir. Gri Teos mermerinden iyi bir işçilikle yapılmış olan profilli oturma

⁸ Akurgal ve Bean yapıyı odeion olarak tanımlamıştır. Bkz: G. E. Bean, *Aegean Turkey* (1979) 106 vd.; *Eski Çağ'da Ege Bölgesi* (1992) 122 vd.; E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları* (1989) 389-391.

⁹ Y. Bequignon – A. Laumonier, “Fouilles de Teos (1924)”, *BCH* 49, 1925, 288, res. 4; P. E. Arias, *Il Teatro Greco* (1934) 119-120, res. 80). Ancak söz konusu her iki yayında da yapıdan küçük tiyatro olarak bahsedilmektedir.

¹⁰ W. Dittenberger, *Sylloge Inscriptiones Graecum I-IV*, 1915-24; 578, 11, 32-42.

¹¹ P. Herrmann, “Antiochos der Große und Teos”, *Anadolu/Anatolia* 9, 1965, 45.

¹² P. Herrmann, “Eine berühmte Familie in Teos. Epigraphische Nachlese”, içinde: C. Işık (derl.), *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens und des ägäischen Bereiches. Festschrift für Baki Ögün* (2000) 91-95 no. 2-3.

sıralarının yüksekliği 35 cm. derinliği 75 cm. ve genişlikleri ise 57 ile 117 cm. arasında değişmektedir. 34 cm. derinlikteki oturma yerleri ile 40 cm. derinlikteki ayak koyma yerleri 1,5-2 cm. yüksekliğe sahip profille birbirinden ayrılmaktadır. En alt oturma basamağının hemen altında oturma bölümünü orkestradan ayıran düz olarak işlenmiş iki blok sırasından oluşan orkestra duvarı bulunmaktadır. Yaklaşık 33,5 m. x 18 m. ölçülerindeki dikdörtgen planlı yapının yarım daireden daha büyük *cavea*'sı beş merdiven sırası ile dört *kerkides*'e ayrılmıştır. Oldukça iyi korunmuş olan profilli oturma sıraları, kireç taşı temeller üzerine oturmaktadır. *Kerkides*'leri ayıran merdiven sıralarının genişliği 47 ile 50 cm. arasında değişmekte olup her oturma sırasına iki basamağa denk gelecek şekilde yapılmıştır. Ayrıca söz konusu basamakların orkestraya kadar ulaştığı, ancak oturma sıralarının 59 cm. yüksekliğindeki orkestra duvarına kadar devam ettiği görülmüştür. Orkestra zemini üzerinde korunan kırmızı harç tabakası üzerindeki plaka izleri ile yer yer korunmuş olan mermer plaka parçaları, orkestranın renkli dörtgen mermer plakalarla kaplanmış olduğunu göstermektedir.

Atkılı *pseudo-izodomik rektagonal* duvar örgüsüne sahip ve 50 cm. kalınlığındaki güney *analemma* duvarının 6 blok sırasının kısmen korunmuş olduğu görülmüştür. Söz konusu duvara ait bloklardan devrilmiş ya da yerinden kaymış olanların kısmi restorasyonları tamamlanmıştır (Resim: 6). Kazı çalışmaları sırasında duvar bloklarının yanı sıra duvarın en üst sırasına ait, üst yüzeyleri iki yana eğimli çok sayıda kapama bloğu ele geçirilmiştir. Kuzey-güney doğrultusunda eğimli bir hat çizerek uzanan *analemma* duvarının orkestraya bakan uç kısmı, kavisli sonlanmaktadır. Uç kısımda kıvrımlı bir bitiş sağlayan bu bloğun üzerine gelen sıradaki blok ise eksiktir. Bir üst sırada ve daha geride bulunan duvar başlangıç bloğunun ön yüzü yarım daire şeklinde yuvarlatılmış olarak işlenmiştir. Bunun üzerine de aynı çapa sahip yuvarlak bir korniş bloğu gelmektedir.

Güney *analemma* duvarının yaklaşık 3 m. güneydoğusunda ve *analemma* duvarına yaklaşık 4° açıyla kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda devam eden kesmetaş bloklarla inşa edilmiş olan sahne binasının ön duvarı açığa çıkarılmıştır. Atkılı *pseudo-izodomik rektagonal* tarzda inşa edilmiş olan söz konusu duvar çift çeperli olup 82 cm. yüksekliğinde ve 1,45 m. kalınlığındadır.

Orkestra çukurunda ve söz konusu sahne binası ön duvarına paralel güneye doğru uzanan podyum (*pulpitum*) olarak nitelendirilebilecek bir yapılaşmanın kaide kısmı ve temellerinin korunmuş olduğu görülmektedir. *Plinthos*, *torus*, düz silme, *trochilos* ve *torus* profiline sahip duvar kaide profili (*toichobat*), yaklaşık 4,40 m. güneye doğru devam ettikten sonra dik açıyla 1 m. doğuya dönüp tekrar güneye doğru 1,80 m devam etmektedir (Plan: 3). *Toichobat* profilinin üst kısmında korunmuş olan 35 x 35 cm. ölçülerindeki harçlı tuğla sırası ve iç kısımda çeşitli büyüklüklerde taş dolgu yer almaktadır. Büyük olasılıkla söz konusu bu tuğla duvar, mermer plakalarla kaplanmış olmalı ve bir korniş sırası ile sonlanmalıdır. Böylece bu duvar kaidelinin yapının *pulpitum* kaidesi olduğu anlaşılmaktadır. Duvar kaidelinin güney bitiminde *pulpitum*'a çıkışı sağlayan üç basamaklı bir merdiven sırası oraya çıkarılmıştır. 24 cm. yüksekliğe sahip basamakların derinliği 30-34 cm. genişliği ise 1,20 m. dir. Yerlerinden kaymış olarak açığa çıkan bu basamakların yerleştirilmesi sırasında ikinci basamağın altında bir adet bronz sikke ele geçmiştir. İmparator Hadrianus'un eşi Sabina'ya ait Teos darbı¹³ olan bu sikke yapının bu bölümünde M.S. 2. yüzyılın ilk yarısında inşaat faaliyetlerin olduğunu düşündürmektedir. *Pulpitum* kaidesi ile *analemma* duvarı arasında

¹³ B.V. Head, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum, Ionia* (1892), Teos 76-78; SNG Cop, *Sylloge Numorum Graecorum, Danish National Museum, Copenhagen, Denmark, 1942-1977, Vol. 5 Ionia, Caria Lydia*, 1523-4 (M.S. 136'ya tarihlenmektedir.)

kalan *parodos* zemini, çeşitli ebatta dörtgen mermer plâkalarla kaplanmıştır.

2011 yılı kazı çalışmalarında mimarî verilerin yanı sıra ele geçen en önemli buluntular, olasılıkla sahne binasının cephesinde ve podyum üzerinde durmakta olan mermer bir erkek heykeli ile bu heykele ya da olası diğer heykeltıraşlık eserlerine ait parçalardır. Belden yukarı ve aşağı bölümleri ayrı ayrı yapılmış söz konusu mermer erkek heykeli S2 Açmasında yürütülen kazı çalışmaları sırasında orkestrada (P10 göre -355 cm. ile -421 cm. kotları arasında) iki parça halinde ele geçirilmiştir (Resim: 7). Normal insan boyutlarından büyük ölçülere sahip heykelin gövde ve bacak kısmı, belin hemen altından itibaren soldan sağa doğru eğimli bir şekilde birbirinden ayrılan iki parça halinde yapılmıştır. Boyundan yukarısı kırık olan heykelin ense ve boğaz kısmında korunan saç ve sakal izlerinden dalgalı gür saçlı ve sakallı olduğu anlaşılmaktadır. Vücudun üst ön kısmı çıplak bırakılmış olan heykel *himation* giyimlidir. Ele geçirilen bir diğer heykeltıraşlık eseri ise bahsi geçen erkek heykelinin hemen yanında ve aynı seviyede ele geçirilen ve olasılıkla bu heykele ait olan mermer erkek başıdır (Resim: 8). Gür saçlı ve sakallı olarak betimlenen başın çeneden aşağısı kırık ve eksiktir. Saçların ön kısmında bıyık ve sakallarında yüzeysel kırıklar bulunan başın arka kısmı da ensenin biraz yukarisından itibaren aşağıya doğru kırık ve eksiktir. Oval bir forma sahip olan yüzde göz, burun ve ağız detayları oldukça durgun ve ciddi bir ifade ortaya koymaktadır. Her ne kadar gövde ve baş korunma durumundan dolayı kırık kırığa oturmuyor ise de olasılıkla aynı heykele ait olmalıdırlar. M.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen söz konusu heykel, olasılıkla bir kahramanı ya da bir tanrıyı (Poseidon, Zeus ya da Asklepios) tasvir etmektedir.

Kazı çalışmaları sırasında ayrıca çok sayıda seramik ve cam parçalarının¹⁴ yanı sıra *terrakotta* figürin parçaları, pişmiş toprak tezgah ağırlıkları, metal objeler, heykel parçaları, mimarî parçalar, çatı kiremidi ve tuğla parçaları ile 2 adet bronz sikke ele geçirilen diğer buluntular arasındadır.

Hellenistik Sur Kazı Çalışmaları

Yusuf POLAT

Kenti çevreleyen savunma duvarları ile ilgili ilk çalışmalar, 1924 ve 1925 yıllarında Fransız araştırmacılar tarafından yapılmış ve genel hatları ile kent surunun planı ortaya çıkarılmıştır¹⁵. Kenti birçok kez ziyaret eden G. E. Bean¹⁶ gibi diğer araştırmacılar da yayınlarında Fransız araştırmacıların hazırladığı söz konusu kent planını kullanmışlardır¹⁷. Daha sonraki yıllarda kentte yapılan araştırmalar ile sur hattının 1925 yılında yayınlanan planda gösterildiği gibi dikdörtgen planda olmadığı ve bu planda bazı hata ve eksiklerin olduğu anlaşılmıştır¹⁸.

2011 yılında Hellenistik Sur'un planının çıkarılmasına yönelik kazı çalışmaları;

¹⁴ Yapıda gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında ele geçirilen seramikler Araş. Gör. Rahşan Tamsü Polat ve cam buluntular ise Dr. Çiğdem Gençler Güray tarafından en erken M.S. 2 yüzyıla en geç M.S. 6-7.yüzyıla tarihlendirilmektedir.

¹⁵ Y. Bequignon - A. Laumonier, "Fouilles de Teos (1924)", *BCH* 49, 1925, 281-321, Pl VII.

¹⁶ G.E. Bean, *Eskiçağda Ege Bölgesi*, (Çev: İ. Delemen) (1997) 122, Res. 26. E. Akurgal'ın yapmış olduğu yayında ise, Fransız araştırmacıların planı kullanmayı tercih etmiştir. E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları* (1993) 391, şek. 314.

¹⁷ Bkz. E. Akurgal, *Griechische und Römische Kunst in der Türkei* (1987) 458, Abb. 206; E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları* (1989) 317 Şek. 314; W. Hoepfner, *Ionien – Brücke zum Orient* (2011) 133, Abb. 76.

¹⁸ N. Tuna, "Teos Araştırmaları 1993", *AST* 12, 1994, 171.

kentin güneyini sınırlandıran doğu-batı yönündeki kulede, tiyatronun batısında ve Dionysos Tapınağı'nın kuzeyi ile Dionysos Tapınağı'nın batısındaki surlarda ve antik güney limanın 450 m. batısındaki kule olduğu düşünülen alanda gerçekleştirilmiştir.

Hellenistik Kule 1 Kazı Çalışmaları (HSK 1)

Antik güney limanın yaklaşık olarak 600 m. batısında bulunan, kentin güneyini sınırlayan doğu-batı yönündeki Hellenistik Sur duvarının güneybatı köşesinde yer alan kulenin planını çıkarmak amacıyla kısmi kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Güney sur duvarının güneybatı köşesinde doğu duvarı 8,30 m. batı duvarı 7,37 m. kuzey duvarı 7,45 m. ve güney duvarı 7,35 m. olan kareye yakın bir plan veren kule yapısı kent planına işlenmiştir (Resim: 9).

Kulenin duvarlarının oluşturan kireçtaşı bloklar, demir kenetlerle birbirlerine sabitlenmişlerdir. Ayrıca batı kule duvarında ahşap kirişlerin yerleştirildiği 4 adet hatıl yuvası belirlenmiştir. 1,30, 1,30, 1,00 ve 1,50 m. aralıklarla yerleştirilmiş olan söz konusu yuvalar, Hellenistik Dönem çok katlı kule yapılarındaki katlar arasında ahşap kirişlerin kullanımını düşündürmektedir¹⁹. Kulenin doğusunda bulunan 1,50 m. derinliğinde ve 3,80 m. genişliğinde bir girintinin, kuzey-güney doğrultusunda devam eden sur duvarına da 80°'lik açıyla birleştiği belirlenmiştir. Yapılan kazı çalışmalarıyla kulenin planı çıkartılarak ve kent planına işlenmiştir.

Hellenistik Sur, Sondaj 9 Çalışması (HS S9)

Tiyatro'nun 270 m. batısında ve Dionysos Tapınağı'nın 275 m. kuzeyinde, kuzey-güney yönünde uzanan sur kalıntısının güneyinde kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu alanda 6 m. uzunluğunda ve 4 m. genişliğinde Hellenistik sur duvarının devamı ortaya çıkartılmıştır. Yapılan kazı çalışmalarında sur duvarının temel seviyesinde tespit edilmiş olması, Sığacık Kalesi'nde devşirme malzeme olarak kullanılan ve Teos Antik kentinden gittiği bilinen blokların, buradaki düzgün işlenmiş blokların temel seviyesine kadar sökülüp Sığacık'a taşınmış olabileceğini düşündürmektedir. Buradaki çalışma ile Teos antik kenti Hellenistik Dönem sur temellerinin küçük ve orta büyüklükte taşlardan oluştuğu belirlenmiştir. Sur duvarının düz bir hat olarak devam etmediği, batıya doğru 90°'lik bir dik açıyla kuzeybatı-güneydoğu doğrultuda 4 m. devam ettiği ve burada kesintiye uğradığı belirlenmiştir. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan bu duvarın birleştiğini düşündüğümüz kuzey-güney doğrultulu sur duvarı hattının, 6 m.lik bölümde sur duvarının devam etmediği görülmüştür. Dirsek yaptığını düşündüğümüz ancak tam birleşme yerlerinin tespit edilemediği kısmın bir "menderes" ya da kente girişin sağlandığı bir kapı olabileceği düşünülmektedir²⁰.

Tespit edilemeyen 6 m.lik kısımdan sonra dış duvarın güneye doğru 20 m. devam ettiği kazı çalışmalarıyla anlaşılmıştır. Bu alanın güneyine doğru kazı çalışmaları devam ettirilmiş, 10 m. sonra doğu yöne 4 m. uzaklıkta, derinliği 9,50 m. ve ağız kısmı 25 x 50 cm. ölçülerinde olan bir kuyu tespit edilmiştir.

Hellenistik Sur, Sondaj 5-8 (HS S5-8) Çalışması

Antik kentin batı sınırındaki, Hellenistik Sur duvarı Dionysos Tapınağı'nın batısında yer almaktadır. Bu alanda yüzeyden kısmen izlenebilen suru açığa çıkarmak, sur üzerinde

¹⁹ Çok katlı kuleler için bkz. A. Akarca, *Şehir ve Savunması* (1972) 144 vd.

²⁰ Menderes şeklinde dirsek yapan duvarlarda girinti ve çıkıntılar dik, geniş veya dar açılı olabilir. Genellikle düz arazide inşa edilen sur duvarlarında kullanılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akarca 1972, 133 vd.

kapı girişi ve kule yapısını tespit etmek amacıyla kazı çalışmalarına başlanmıştır. Bu amaçla ilk olarak S5 olarak adlandırılan 160 cm. uzunluğunda 80 cm. genişliğinde bir alanda çalışılmıştır. Yüzeyden 53 cm. seviyede suru oluşturan blokların bulunmasıyla açma kuzey - güney yönünde 3,90 m. doğu - batı yönünde ise 3,50 m. genişletilmiştir ve açma kuzey - güney yönünde 6,30 m. uzunluğa ulaşmıştır. S5 alanında Hellenistik sur duvarlarının ortaya çıkartılması ve devamında S6 ve S7 açmalarıyla kazı çalışmasına devam edilmiştir. Böylece surun 18,70 m.lik bölümü açığa çıkarılabilmektedir. S7 açmasında yoğun miktarda çatı kiremidi parçaları ele geçirilmiş ve açma içerisinde kalan surun bu bölümünde 2,20 m. genişliğinde bir açıklık tespit edilmiştir (Resim: 10). Surun orijinalinde var olan bu açıklık daha sonraki dönemlerde de kullanılmış olduğunu yüzeyleri düzeltilmiş taşlardan oluşturulan ve 75 cm. genişliğindeki eşik taşı ele vermektedir. Söz konusu eşik taşının surun zemin seviyesinden yaklaşık 2 m. üst kotta olması ve daha sonra eşik taşı üzerinden de bir pişmiş toprak temiz su künk hattının doğu-batı yönde geçirilmiş olması bu girişin geç dönem kullanımına işaret etmektedir. 3,70 m. uzunluğundaki künk hattını oluşturan her bir künkün ortalama uzunluğu 43 cm. ve çapı ise 30 cm.dir. Söz konusu açıklık Dionysos Kutsal alanına batı yönden geçit veren şimdiye kadar tespit edilmiş tek kapıdır. Bu açıklığın çift kanatlı bir ahşap kapı ile kapatıldığı ve arkasından kalın dikdörtgen bir kalas ile sürgülediği, kapının her iki yanında yer alan dikdörtgen kesitli yuvalardan ve kazılar sırasında ele geçirilen 10 adet demir kabara, çeşitli boyutlarda demir çiviler ile 1 adet demir kapı kilidinden anlaşılmaktadır.

Güney Liman Kazı Çalışmaları

Canan ÖZBİL

M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren denizciliğe bağlı olarak ekonomik ve siyasî açıdan Ege ve Akdeniz dünyasında önemli bir konuma sahip olan Teos antik kenti kuzey ve güney olmak üzere iki ayrı limana sahiptir (Plan: 1). Kuzey Liman'a ait olası kalıntılar günümüzde modern inşai faaliyetler nedeniyle takip edilememektedir. Ancak Sığacık Kalesi'nin güneybatısında Roma Dönemi dalgakıranına ait izlerin görüldüğü araştırmacılar tarafından bildirilmektedir²¹. Güney Liman ise Antik Dönem limanları içerisinde en iyi korunmuş limanlardan biridir. Günümüzde balık tutulan, denize girilen, piknik ve kamp yapılan bir alan olarak kullanılan liman ve çevresindeki kıyı şeridinin oldukça kirliliğe sahip görünümüne sahip olması ve yapıya ait kalıntıların karada kalan kısımlarının kum ile dolu olması nedeniyle 2011 yılı Güney Liman çalışmalarında yapı ve çevresinin temizlenerek mevcut kalıntıların görülebilir hale getirilmesi hedeflenmiş ve çalışmalar öncelikle bu yönde sürdürülmüştür. Doğudaki uç kısımdan batıya doğru yaklaşık 150 m.lik bir alanda yapılan temizlik çalışmalarının ardından başlatılan kazı çalışmaları ile deniz içerisinde hâlen takip edilebilmekte olan iskele bölümünün 15 m. güneyinde yer alan dalgakıranına ait blok sırasının yaklaşık 80 m.lik bölümü görünür hale getirilmiştir. Kenti çevreleyen sur hattına paralel olarak uzanan iskele duvarı büyük dikdörtgen kireçtaşı bloklarla atkılı teknikle inşa edilmiştir. Kazılarla ortaya çıkan dalgakıran duvarının 3 sıra halinde korunduğu ancak en üst sırada yer alan blokların üzerindeki bağlantı izlerinden ve duvarın güneyinde yıkılmış olarak ele geçirilen bloklardan, en azından bir blok sırası ve son olarak da çift taraflı bir korniş ile sonlandığı anlaşılmaktadır. İskelenin doğu ucuna yakın söz konusu dalgakıranına bitişik olarak inşa edilmiş çift apsisli ve çift nefli küçük bir kilise/şapel? kalıntısı da kazı çalışmalarıyla ortaya çıkarılmıştır (Resim: 12). Yapı,

²¹ E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları* (1989) 391.

doğu-batı aksında yerleştirilmiş yaklaşık 11,4 m. x 5,2 m. ölçülerinde dikdörtgen bir plana sahiptir. Batı kısa kenarda enine dikdörtgen bir nartheks ve çift neften oluşturulan liman kilisesi, doğu uçta çift apsis ile sonlanmaktadır.

2011 yılı çalışmalarında sadece kuzey nefi kazılan yapının duvarlarının, temelin hemen üzerinde kısmen korunmuş olduğu ve çok sayıda devşirme malzeme (yazıt parçaları, stel, mimarî elemanlar) ve çeşitli büyüklüklerde taş ile harçsız ve düzensiz bir şekilde örüldüğü görülmüştür. Nartheks olarak adlandırılan bölümün duvarlarında ise yer yer harçlı tuğla örgü kullanılmıştır. Bu mekânın duvarlarında ve zeminde sıva kalıntıları yer almaktadır. Ancak kazı sırasında herhangi bir kaplama izine rastlanmamıştır. Hem kuzey nef hem de ön mekânın kazısı sırasında yapı içerisinden ele geçirilen yoğun miktardaki taş dolgu yapının üst kısmının da aynı duvar örgüsüne sahip olduğunu düşündürmektedir. Her iki mekânın bazı bölümlerinde zeminde tuğla döşeme izlerine rastlanmıştır. M.S. 10./12. yüzyıla tarihlenen sırlı seramik parçaları ile 10./11. yüzyıla tarihlenen bir adet bronz sikke yapının bu dönemde kullanılmış olduğuna işaret etmektedir.

Forum-Tapınak Alanı Kazı Çalışmaları

S. Hakan ÖZTANER

Teos Arkeoloji Kazıları'nın ilk beş yıllık çalışma programı kapsamında, antik kentin Hellenistik ve Roma Dönemi yapıları ile kentsel gelişiminin araştırılmasına yönelik yürüttüğümüz çalışmalarda Seferihisar – Sığacık - Çayırarası mevkiinde, Tuncer Barın'a ait zeytinlik ve mandalina bahçesi ile doğusundaki Ethem ve Arif Aydoğdu'ya ait mandalina bahçesinin bulunduğu alanda, Teos antik kentindeki Roma Dönemine ait yapılar içerisinde önemli bir yer bulacak olan piliyeli (ayaklı) bir yapının varlığı saptanmıştır. Alanda gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırması sonucunda ilk olarak piliyelerin yaklaşık 132 (doğu-batı) x 106 (kuzey-güney) metrelik bir alanı çevreledikleri görülmüştür. Özellikle batı kesimdeki piliyeler kuzey ve doğu kesime göre daha iyi korunmuş ve görünür durumdadır. Söz konusu batı kolonada 17 adedi izlenebilen, aralarında eksik olanlarla birlikte en az 30 adet piliyenin mevcut olduğu anlaşılmaktadır (Resim: 12).

Mandalina ağaçları içerisinde kaybolmuş olan kuzey ve doğu kolonadlara ait kuzeyde 1, doğuda 2 adet piliyenin toprak seviyesinde korunagelen üst kısımları görülebilmştir. Her üç kolonada da tüm piliyelerin dış yüzlerinde dörtgen formlu pilasterler, iç kesime bakan yüzlerinde yarım sütun pilasterler yer almaktadır. Bu üç kolonadın çevrelediği alanın orta noktası olarak tanımlayabileceğimiz bir yerde, Tuncer Barın'a ait bahçe içerisinde, çevresine göre yaklaşık 1,5 m. yükselen bir teras üzerine inşa edilmiş niteliksiz, günümüz yapımı bir bağevi mevcuttur. Öncelikli olarak batı kolonadın güneyden 6. ve 7. ayaklarının bulunduğu alanda, mermer piliyelerin yüksekliklerinin ve oturdukları zeminin araştırılmasına yönelik olarak kuzey-güney doğrultusunda 5 x 2 m. ölçülerinde bir kontrol sondajı açılmıştır. Sondaj çalışmalarında, her iki piliyenin de 56 cm. yüksekliğindeki (yaklaşık 24 cm.lik kısmı profilli) mermer kaide blokları üzerine dikildikleri, 6. piliyenin 181 cm. 7. piliyenin 190 cm. yüksekliğinde oldukları saptanmıştır. Piliyelerin yan pilasterlerinin alt kısımlarına açılmış olan 26 x 46 cm. ölçülerindeki yuvalardan piliyeler arasında parapetlerin yer aldığı, ancak daha geç bir dönemde piliyelerin aralarının harçlı moloz taş ve tuğlalardan örülmüş duvarla kapatıldığı anlaşılmaktadır. Piliyelerin birbirlerinden farklı işçiliklere sahip oldukları görülmektedir. Batı kolonadaki 5. piliye impost başlığıyla birlikte tek parça hâlinde, 6. ve 7. piliyeler impost başlıkları olmadan yontulmuşlardır. Hatta ele geçirilmemiş olmasına

karşın, 7. piliyenin kuzey yan pilasterinin de ayrı blok olarak işlenerek piliyeye yanaştırıldığı anlaşılmaktadır. Kazı sırasında 7. piliyenin yanına devrilmiş şekilde ele geçirilen profilli blok, bu piliyenin impost başlığı olmalıdır. Piliyelerin batısında, kaidelerinin üzerine oturduğu harçlı temel seviyesinin de başlangıcı olan -90 cm. kotundan itibaren aşağıya doğru kültür tabakası olmayan kumlu toprak zemin kazılmıştır.

Batı kolonada ait piliyelerin batı cephelerinde görülen dörtgen pilasterlerin aksine doğu cephelerinde yarım sütun pilasterler yer almaktadır. Söz konusu yarım sütun pilasterin kaidesinin anlaşılması amacıyla, çevresinde ağaç bulunmayan 7. piliyenin doğusunda 1 x 1,5 m. ölçülerinde küçük bir kontrol sondajı açılmış ve doğu cephesindeki yarım sütun pilaster kaidesi açığa çıkarılmıştır. Birbirlerine yaklaşık 2,30 m. mesafede yerleştirilmiş olan piliyelerin ait oldukları yapı kompleksinin araştırılması amacıyla bahçenin ortasında bulunan bağevinin kuzeydoğusunda, yüzeyde küçük bir kısmı görülen mermer ve kireçtaşı blokların bulunduğu alanda temizlik çalışması gerçekleştirilmiştir.

Zemindeki 10-15 cm.lik dolgu toprağın kaldırılması ile zemindeki birbirlerine kenetlerle bağlanmış ve ince yüz işçiliğine sahip mermer bloklar açığa çıkarılmıştır. Zeminden bağevinin inşa edildiği teras kotuna doğru çıkan kesitte yaptığımız temizlik sonrası kireçtaşı kesme blok taşlardan inşa edilmiş üç basamaklı bir *krepidoma* ortaya çıkarılmıştır. İlk basamağın rıht yüksekliği 42 cm. ikinci ve üçüncü basamakların ise 30 cm.dir. Basamaklar zemindeki mermer bloklardan itibaren yaklaşık 1 m. yüksekliğe kadar korunabilmişken, daha üstte yer alabilecek basamak sıralarının zaman içerisinde veya yapının inşası sırasında tahrip olmuş olmaları muhtemeldir. Mevcut kalıntılara ve yakındaki azmak kenarında bulunan arşitrav bloğu gibi bağevinin çevresinde, terasın altında görülen mimarî elemanlara dayanarak söz konusu alanda bir tapınağın var olduğunu söylemek mümkündür. Bu tapınak piliyelerle çevrili alanın orta aksında yer aldığı saptanmıştır. Kazılar öncesinde, mevcut kalıntılardan elde edilen verilere göre gerçekleştirdiğimiz ilk restitüsyon önerisinde tapınağın kısa kenar uzunluğunun yaklaşık 18 m. uzun kenarının 36 m. forumun 132 (doğu-batı) x 134 (kuzey-güney) m. ölçülerinde olabileceği öngörülmektedir (Plan: 4).

2011 yılı çalışmalarımız sonucunda, zeytinlik ve mandalina bahçeleri içerisinde kalmış etrafı pilasterli piliyelerle çevrili söz konusu alanda, Roma İmparatorluk Dönemine ait bir forum ve tapınağının olabileceğini düşünmekteyiz. Hiç şüphesiz önümüzdeki yıllarda bu alanda yürütülecek çalışmalar daha detaylı, yeni ve kesin sonuçların alınmasını sağlayacaktır.

Konservasyon ve Restorasyon Çalışmaları

Musa KADIOĞLU

2011 yılı konservasyon ve restorasyon çalışmaları Dionysos Tapınağı'nın batı *temenos* duvarı ile *Bouleuterion*'da gerçekleştirilmiştir. 1960'lı yıllarda kazılarına başlanan Dionysos Tapınağı batı *temenos* duvarı ortaya çıkarılmış (Resim: 3) ancak geçen zaman zarfında söz konusu duvar tahribata uğramıştır. Öncelikli olarak Dionysos Tapınağı *temenos* alanına girişi sağlayan ve batı *temenos* duvarında yer alan eşik taşı restore edilmiştir. Ortadan ikiye kırılmış olan eşik taşı, yerinden sökülmüş, kırılan her iki parçasının temizliği yapıldıktan sonra araldite AY103 ile yapıştırıldıktan sonra orijinal yerin yerleştirilmiştir. Ayrıca söz konusu eşik taşının kuzey ve güneyindeki çift sıra blok örgülü *temenos* duvarının birkaç parçaya ayrılmış olan blokları öncelikle yapıştırılmış ve daha sonra orijinal yerlerine yerleştirilmişlerdir. Böylece 1960'lı yıllarda oraya çıkarılan batı *temenos* duvarı, 2011 yılı çalışmalarıyla tekrar eski durumuna kavuşturulmuştur (Resim: 4).

2011 yılı kazı çalışmalarında *Bouleuterion*'da konservasyon ve restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Öncelikle yerlerinden kaymış olan oturma basamak blokları geçici olarak düzenlenmiştir. Ayrıca kazı çalışmaları ile hemen hemen tüm mimarî bloklarıyla ortaya çıkarılan güney *analemma* duvarı kısmî olarak restore edilmiştir. Şimdilik hiçbir bağlantı elemanın kullanılmadığı bloklar kuru olarak birbiri üzerine orijinal yerleri bulunarak yerleştirilmiştir (Resim: 6).

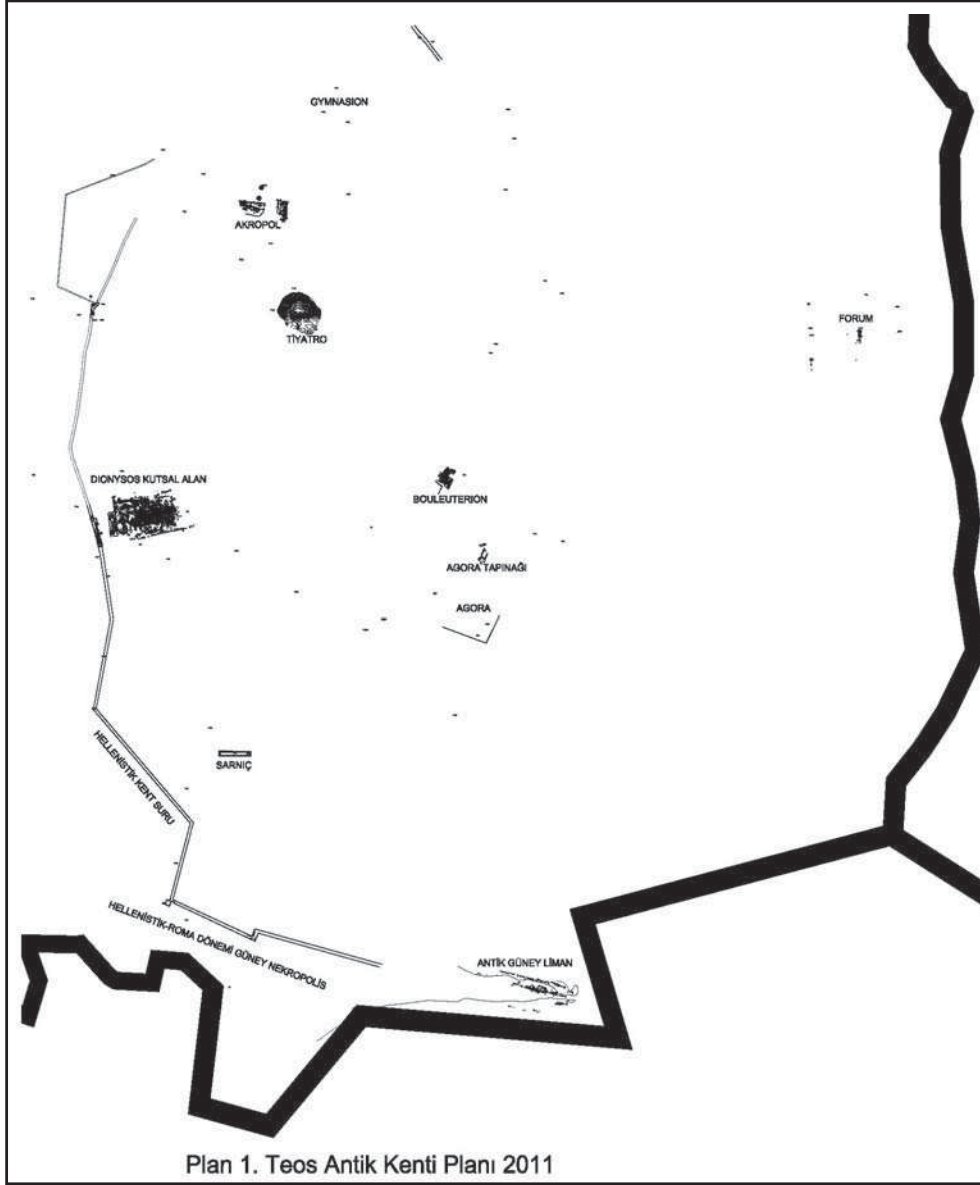
Epigrafik Çalışmalar

Mustafa ADAK

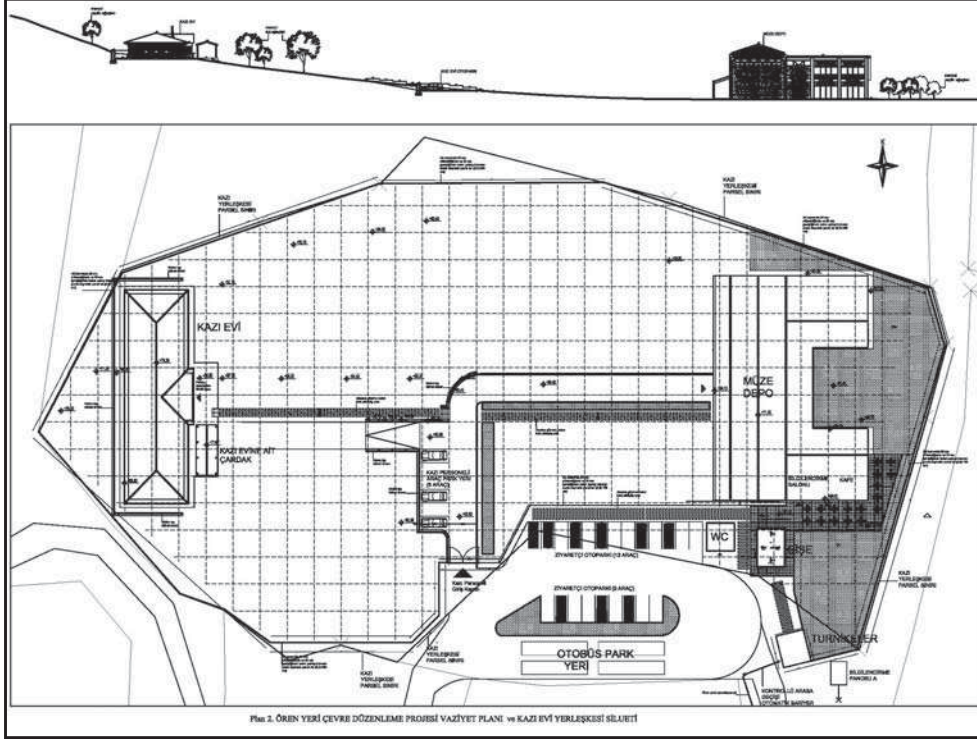
2011 yılında yapılan epigrafik araştırmalarda; 2010 yılında kopyalanan yazıtlar tekrar gözden geçirilmiş ve Teos ören yeri ile Sığacık, Ula, Düzcce ve Turgut'ta 20'si yeni toplam 23 adet yazıt üzerinde çalışılmıştır. Teos kent sınırları içinde tespit edilen yeni yazıtlar şöyledir: I. Teos Liman Kilisesi'nde devşirme olarak kullanılan 4 adet yazıt kazı esnasında çıkarılmıştır. Bu yazıtlar 14 satırı korunmuş bir Symmoria kararı ile 3 adet mezar stelinden oluşmaktadır. II. Tiyatro'nun güneybatısında İTeos 55'in yanında bulunan, Dor lehçesinde muhtemelen bir Girit kenti tarafından Teos'un *asylia* talebini dile getiren elçiler için kaleme alınmış onur yazıtına ait bir parça. III. kentin kuzey *nekropol*'ünde (Ekmeksiz mevki) bulunan ve kazı deposuna getirilen Neilokrates (Nil Hükümdarı) adlı birine ait Hellenistik bir mezar steli. IV. kentin doğu *nekropol*'ünde ele geçirilen, 10 satırı kısmen korunmuş bir mezar şiiri ile aynı yerde bulunan –Oumenos'a ait bir mezar yazıtı.

Teos kentinden devşirme malzeme olarak kullanılmak üzere civar köylere sayısız taş eser götürülmüştür. Bunların arasında kitabeli olanları tespit etmek amacıyla Seferihisar ile Sığacık, Düzcce, Ula ve Turgut Köyleri ziyaret edilmiştir. Bu köylerde kopya edilen yazıtlar şöyledir: 1. Sığacık'ta kuzey dış surda Polythyros tarafından çocuk eğitimi için kurulan ünlü vakıf kararının yanında inşa edilmiş Tiberius'a ait bir onurlandırma; 2. Sığacık'ta bir evde Asklepiades'e ait Helenistik Dönem harf karakterleriyle yazılmış bir mezar steli. 3. Düzcce Köyü'nde eski hamamın girişinde devşirme olarak kullanılmış, bir *gymnasiarkh* tarafından Hermes ve Herakles'e sunulan adak yazıtı. 4. Düzcce Köyü'nde muhtemelen bir onur yazıtına ait bir parça. 5. Düzcce Köyü'nün kuzeydoğusunda Üçkuyular mevkiinde büyük bir mezar yapısına ait arşitrav bloğu ve yakınında kent ve danışma meclisinin bir Aurelius için aldığı onurlandırma; aynı yerde bir *gymnasiarkhos*'u onurlandırılan Helenistik stel İTeos 111. 6. Ula'da bir evin duvarında devşirme olarak kullanılmış P. Sexilius Bassus ve ailesine ait mezar yazıtı. 7. Turgut Köyü'nün 500 m. kuzeyindeki taş ocağında gönderilmek üzere hazırlanmış, ancak kullanışa elverişli olmadığı için yerinde bırakılmış, üzerinde 4 satır Latince kitabe bulunan bir blok. 8. Turgut yakınlarında bulunan, Teos'tan 5 mil uzakta dikilen ve üzerinde Constantius ile adı silinen Maximianus'a bir ithaf bulunan bir mil taşı²². Bu yazıtlar doğrultusunda; Teos'tan Klazomenai'e giden yolun Gopez, Düzcce ve Turgut üzerinden köyün kuzeyindeki taş ocağından geçerek ilerlediği düşünülmektedir. 9. Seferihisar'da bulunan Birinci Tetrarşi Dönemine ait bir mil taşı. Taş Teos kentinden 8 mil uzaklıkta dikilmiş olup büyük olasılıkla Ephesos yönüne ilerleyen sahil yolunun üzerinde durmaktaydı. Bu mil taşlarının yardımıyla Teos'u diğer kentlere bağlayan antik yolların tespiti mümkün olacaktır.

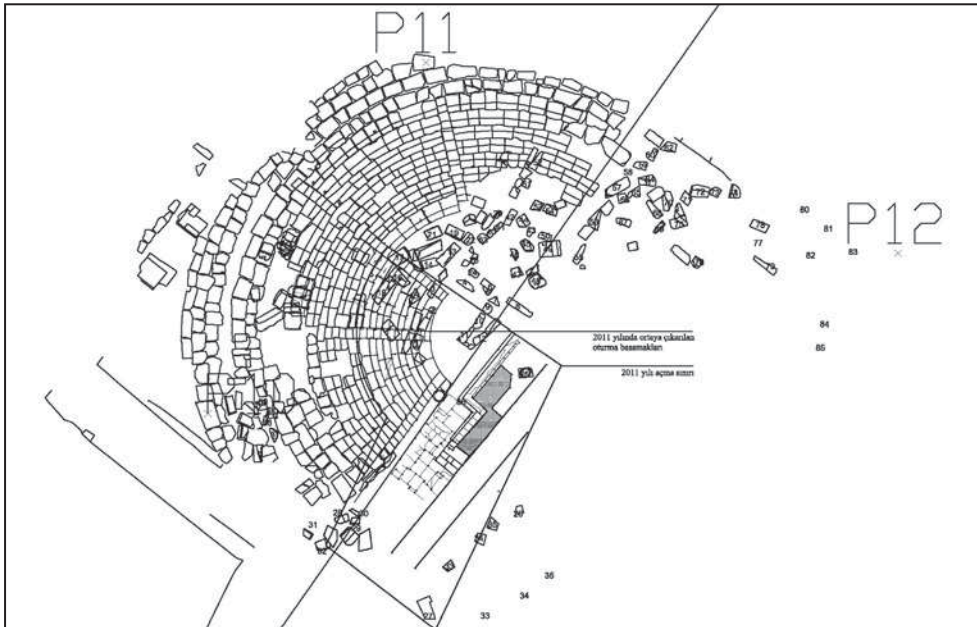
²² Aynı noktada daha önce bulunmuş başka bir mil taşı bilinmektedir bkz. Chapot, RPh 24, 1904, 72-74 no. 2; İTeos 137.

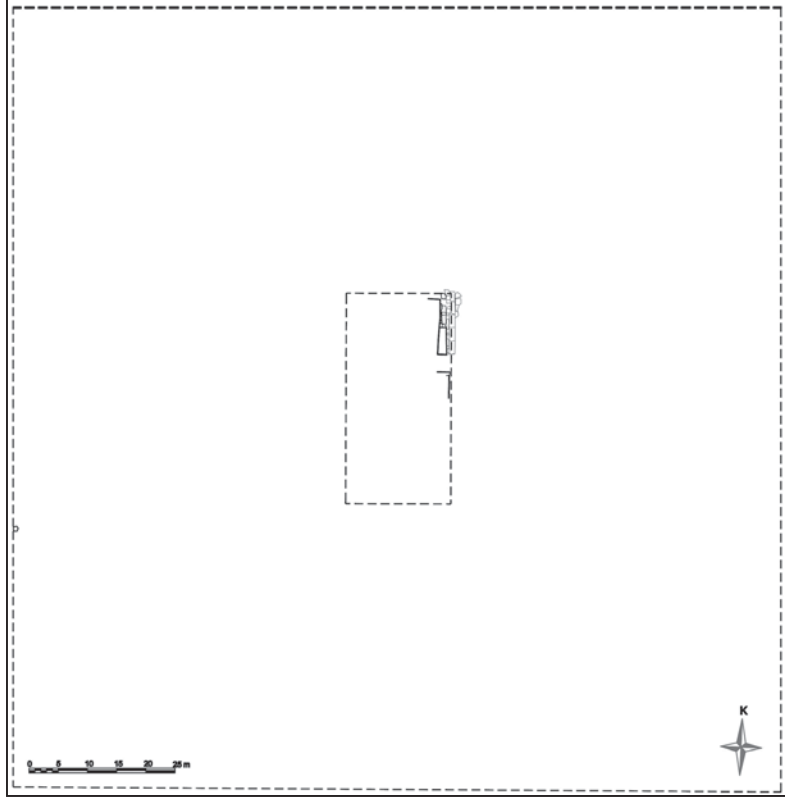
Plan 1: Teos Kent Planı

Plan 2: Çevre Düzenleme

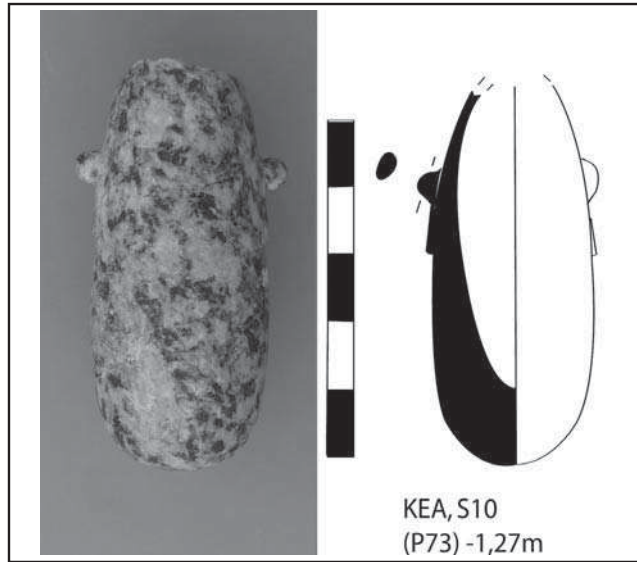
Plan 3: Bouleuterion Planı 2011

Plan 4: Forum/Tapınak Alanı Restütüsyon önerisi 2011

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

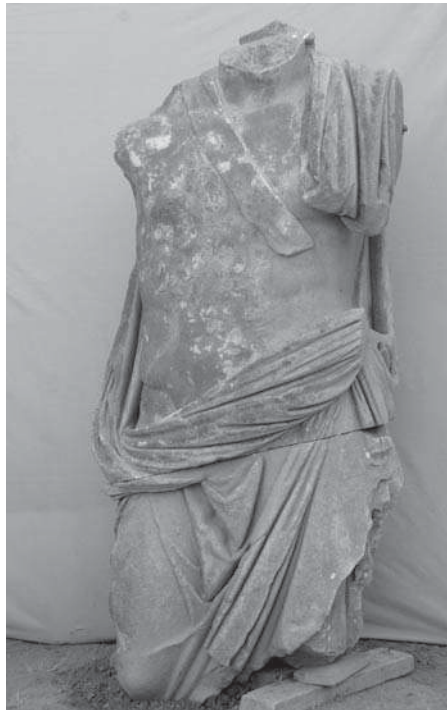
Resim: 4

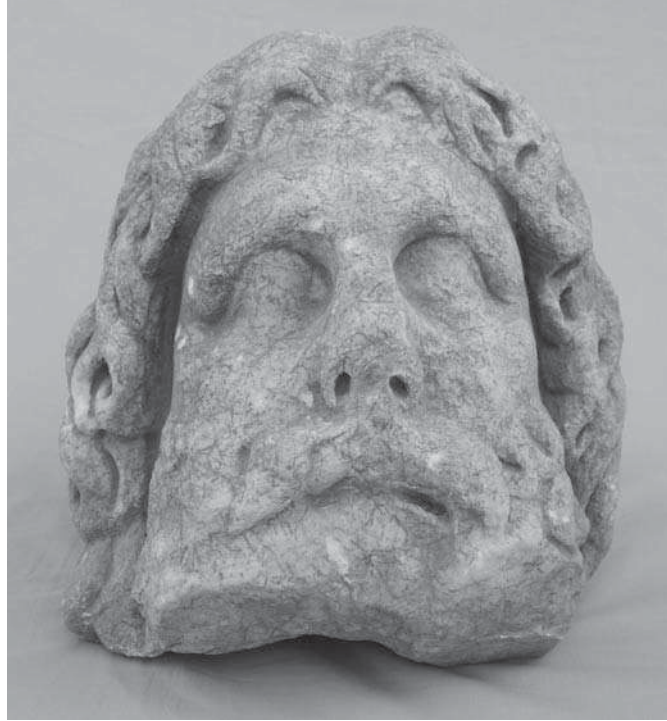
Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12